

REVISTA

DEL

CENTRE DE LECTURA

ANY VII. — REUS, 1.er I 15 DE JULIOL DE 1926 — NUMS. 155 I 156.

Ordinacions sanitàries del "Llibre de la Cadena" de Reus. Segles XIV i XV

EN els números 121 i 122 de la REVISTA DEL CENTRE DE LECTURA donàrem a conèixer la part sanitària de les primitives ordinacions de la veïna vila de la Selva pertanyents als segles XIV a XVI. Feiem constar aleshores que a l'Arxiu Municipal de Reus es conserva l'aplec d'ordinacions segons les quals es regí la nostra vila durant les primeres centúries de la seva organització en universitat. Aquest aplec és conegut amb el nom de «Llibre de la Cadena» de Reus.

Es llàstima que no s'hagi fet cap estudi sobre aquest llibre important tant per al coneixement de la primitiva organització jurídica de Reus com per al de les costums dels nostres antecessors, puix les disposicions en ell ordenades constitueixen el reglament consuetudinari vigent en el nostre poble per un període de tres centúries. Això obliga, doncs, a explicar somerament què és el «Llibre de la Cadena» de Reus. El seu veritable nom o encapsalament és «ordinacions fetes per los honrats Jurats e promens de la vila de Reus auctorizadas per lo senyor». Com és ben sabut, el Senyor de Reus era el Camerer de la Seu tarragonina. Està manuscrit en pergami i consta de 215 folis numerats al recto. Aquests amiden 27 × 20 cms. i la caixa de l'escriptura 20 × 14 centímetres. Fins al foli 126 que conté les ordinacions promulgades en 1449 sembla escrit per una sola mà, molt bellament; índex de rúbriques, aquestes, caplletres, calderons i perfils en vermelló; la resta en negre. Des del foli 126 girat fins a la fi del llibre està escrit per mans distintes, tot en negre i amb poca cura. Les Ordinacions no segueixen rigorosament l'ordre cronològic. La data més antiga que trobem és el 25 d'abril de 1394; l'ordinació més moderna de la primera sèrie a què ens hem referit està datada en 1470, foli 97. Els vuit primers folis estan innumerats i contenen l'índex de rúbriques, incomplet per comprendre solament les ordinacions escrites en els 188 folis primers. Els quatre folis següents, també innumerats, contenen les ordinacions del gremi de blanquers i assaonadors, sense data. En el foli 13 comença la numeració i el text propi. El còdex acaba amb «Lo orde que seha de observar en les Processions generals ques fan en la Parrochial Iglesia del Apostol glorios s. Pere de la vila de Reus» durant el Priorat de

Marc Movis (1638 a 1642). Es guarda relligat en pell i es clou per mitjà d'una cadeneta, obra molt posterior a la del manuscrit.

En va hem tractat de cercar l'escriptor dels 126 folis primers. Hem trobat un albarà datat en 1530 i del tenor següent, el qual sembla excessivament posterior (60 anys) a la darrera data d'aquelles ordinacions per a referir-se a l'obra de la primera part del «Llibre de la Cadena» de Reus. «yo Johan de vezilla conosco haver recebido de los senyors de jurados seze dozenes de pergamins los quals an de servir per a dar complimento a la obra de los libros y por la verdad fago el presente albara de my mano fecho 20 septiembre 1530 lo qual tengo de fer en barcelona en el monestir de fra menors» («Llibre de Records y Censals» de l'Arxiu Municipal). A més, després de 1470 i fins el 1530 hom va anar escrivint en el Llibre les Ordinacions promulgades en escriptura corrent. Tampoc el dit albarà es refereix precisament a l'escriptura sinó «a la obra de los libros». No obstant, la lletra de l'albarà i la del Llibre presenten una semblança caligràfica remarcable.

En un segon article ens ocuparem dels borradors i còpies del «Llibre de la Cadena» conservats en el mateix Arxiu i de la transcripció de les ordinacions sanitàries que figuren en ells i no consten en el nostre «Llibre de la Cadena».

Ffamer en carrer o sots taules, (foli 3).—Item que tota persona que fase famer ne açoll de porchs en carrera ne de sots taula pach xij diners.

Qui fa legura en la plaça, (foli 8).—Item que tota persona infant o infanta qui face legura en la plaça pach xij diners per cada vegada e en aço no sie entes infant que haie de vij any avall e si la mare loy tenie o altra persona de son alberch, que pach doble bany.

Sutzures ne besties mortes, (foli 9).—Item que nenguna persona no gos gitar nenguna sotzura ços asaber besties mortes grans ne poques ne nulla legura de pex ne qual sevulla altres sutzures ne legures del canto del ort den gibert bramon en ça edel torrent del ort den pere mir ne del ort den mateu giu ança tro ala font ne de casa dels sants ança ne en la rasa del espital qui va al padro sots bany de ij sous per cascuna vegada e agen lo ters lo senyor e lo ters alacusador e lo ters a la paga e lo comprador dels banys puxa esser acusador.

Ordinacions dels carnicers, (foli 11).—Item negun carnicer ni altra persona estranya ne provada no gos comprar neguna carn mortayna ne bestia malalta de persona estranya per vendre en la vila ne el terme de Reus sots bany de x. sous lo qual bany sia partit segons que demunt es dit (1409).

Los officis dela vila de Reus, (foli 25).—Item an ordonat que los sagristans desent Johan qui ara son ho per temps seran aien o sien tenguts de metrer en lo capbreu principal he dels plegadors lo sensal de les terres que esteblliran ho asenseran de les dites sagristanias e delmoynas sin establexen ho si compraren sensal entre spay de .iiij. dias apres que les quartes sien fetes sots ban de .v. sous del qual ban aya lo ters lo senyor e lo ters lacusador el ters ala obra del mur. E encare afer carregar les smines aquell alqual ho aqui establhit ho auran sots lo dit ban.

Clavegueres ne aygues leges, (foli 28).—Item an ordonat que nul hom ne nulla altra

persona no gos tenir neguna clavagera oberta quen isquen aygues leges en carrera ne si ajust soy ho sanch sots bany de x ij diners dels quals aja lo ters lo senyor e lo ters lacusador e lo ters ala pagua e daço puxa esser acusador lo comprador dels banys e tota altra pèrsona que acusar lo vulla e en aço no sia entes negu que lavas sos vexells nen metes en brisa ne aygues pluvials.

Ffembra publica que toch pa, (foli 32).—Nulla fembra publica no gos tocar apa ne acarn ne apex ne afruyta sino aço que comprat auran sots ban de v. sous per cascuna vegada del qual ban aia lo ters lo senyor e lo ters lacusador e lo ters ala paga e daço pusca esser tot hom acusador.

Tot alcavot ho amic de fembra, (foli 32).—Item que nul alcavot ho amich de fembra publica no gos jaura de nit en aquel alberch hon jaen les fembres publiques sino la primera nit que vindra a la dita vila sots lo bany damunt dit ne hostaler de les fembres nols puxa acullir dela primera nit avant sots bany de v. sous e sia partit axí com damunt es dit. E nengun ostaler dela vila no gos aculir nulla fembra publica en son ostal pus que hic aja ostaler qui tenga lo bordel sots la pena damunt dita e sia partit axí com damunt es dit.

Qui lança sutzures dins los valls dels murs, (foli 38).—Item an ordonat que nengu no gos fer ne gitar nencuna sutzura dins los valls dela vila sots ban de v. sous del qual ban aura lo ters lo senyor lo ters lacusador elo ters ala paga.

Qui sera trobat al bordell de nit, (foli 41).—An ordonat que si nengu es trobat al bordell pus que lo seny del ladre sia tocat encara que tinga foch que pach v. sous de ban.

Alcavots, (foli 42).—An ordonat los jurats e promens de Reus ab autoritat dela senyoria que no sia nul alcavot ho altra hom qui men o tingua fembra publica qui gos aturar dins la vila e terme de Reus de sis dies naturals avant sots pena de sexanta sous de la qual pena si comesa sera aya lo ters lo senyor lo ters lacusador e lo ters ala obra de sent Pere. E si no an de que pagar que stiguen .x. jorns ala preso apa he aygua e que apres que exits seran dela vila no gosen tornar dins espay de .vj. dies lavos següents sots la dita pena esia partit axí com es dit damunt. E aço no sia entes de fira de Reus. E les coses en lo present ordonament contengudes se agen a servir e atèner no contresstant qual sevula crida o manament dela dita senyoria feta per la dita raho la qual crida la dita senyoria vol aver per cancellada revocada he anulada. (1394).

La morinada, (foli 45).—Item an ordonat que tot hom e altra persona de la vila e terme de Reus que age ni tenga obrador doli dins la vila de Reus ves la partida dela font que tengua encondret la clavaguera per on passa la morinada oliada ho ayguas letges del obrador en tal guisa que non vage nen entre en la bourador de la font sots ban de xx sous per cascun e per cada vegada que la dita oliada morinada ho ayguas letges entraran en lo dit abourador del qual ban age lo ters lo senyor elo ters lacusador e lo ters a la pagua. E axí matex que faen en guisa que de la dita morinada non entre en la dita basse dela font sots ban de xx sous e sia partit axí com damunt es dit.

Sagristans de santa Maria, (foli 45).—Item an ordonat ab autoritat de la senyoria per profit de les almoynes que los sagristans de sant Pere elos procuradors del espital que are son o per temps seran no gosen comprar nengun sensall sens voluntat e consentiment dels jurats sots pena de c sous dela qual lo ters lo senyor elo ters lacusador elo ters asent Pere e asent Johan.

Lo padro del espital, (foli 50).—Item an ordonat que ne sia null hom ne altra persona dela vila he terme de Reus que gos fer bassa de fems ne posar neguna letgura dins lo pati del padro ni del espital que es dela vila ço es dela paret den arnau salvat fins la paret del ort que es den Johan Torroella eden janoves sots ban de v sous per cascun e per cada vegada quey sera trobat lo qual ban sia partit segons que damunt es dit. E nores menys agen haver trets los fems que hi son deci ala festa de omnia sanctorum sots lo dit ban e sia partit segons que damunt es dit. (1409).

Sutzures en los corredos baxos del mur, (foli 57).—Item an ordonat ab autoritat del senyor que null hom ne altra persona no gos fer legures ne lençar nengunes coses mortes ne agranadures per los corredos baixos del mur sots ban de v sous he sia partit segons damunt es dit. (1411).

Laygua nova, (foli 58).—Item han ordonat ab autoritat del senyor que no sia null hom ne nula dona ne altra persona qui gos lavar draps ne lanes ne ventres ne altres sutzures en la dita aygua dels bastons que la vila hi ha ficats amunt sots lo dit ban esia partit segons damunt es dit. (1409).

De laygua nova, (foli 62).—Item an mes ordonat ab autoritat del senyor que no sia null hom ne altra persona qui gos lança pedres ne arena ne altres sutzures davall lorta dela aygua nova ne en lo rech on la aygua passe ne gossen ferir en pedres ne ab null ferrament en la obra que es feta en la dita aygua ne gossen lavar ventres en lo dit Rech ne en la basse sots ban de v sous lo qual ban sia partit segons que damunt es dit. (1417).

Laygua de la ffont, (foli 63).—An ordonat los jurats he promens dela vila de Reus ab autoritat del senyor que null hom ne altra persona no guos alerguar la basse dela font sens voluntat del ayguader ne la gosen pendre ne tolre ne embargar en nenguna manera sots ban de .x. sous del qual ban aie lo ters lo senyor, elo ters lacusador elo ters ala paga. E si cas sera que nengu sia trobat que rech dela dita aygua sens consentiment del ayguader ho ayguadera he nos troba qui ha alergada la basse que pach lo ban damunt dit aquell quin regara ho haura regat sens licencia del ayguader si donchs no provava que altri lagues alergada e girada en altres orths he que fos provat que ell no agues colpa. (1417).

Dela laygua nova, (foli 68).—An ordonat los jurats he promens de Reus ab autoritat del senyor que no sia null hom ne altra persona que gos fer nenguna basse alaygua nova sino aquella que la vila ha feta fer sots ban de .v. sous del qual ban age lo ters lo senyor elo ters lacusador elo ters alapagua. (1414).

Los abouradors dela ffont, (foli 75).—Item an mes ordonat ab autoritat del senyor que no sia null hom ne altra persona estranya ne provada qui gos levar draps ne ninguna carn ne verdura ni nengunes altres letgures en los abeuradors dela font ne pendre aygua per levar nenguna sutzura de besties ab la ma sots ban de .v. sous del qual ban age lo ters lo senyor elo ters lacusador elo ters a la paga e sies trobat per lo messeguer sien en dues parts ala paga. (1409).

Contra concupinaris, (foli 78).—Item que algun hom qui age muller de qualque estament conditio sia no tinga ni gos tenir amiga ne ab la amiga que tenguda aura no gos abitar ni esser en algun loch sospitos sots pena de x lliuras per cascu e per cada vegada.

Item que alguna dona maridada de qualsevol ley o estament ho conditio sia no tinga ni gos tenir amich ni ab lo amich que tengut aura habitat ni esser en algun loch sospitos sots la prop dita pena.

Item que si algun hom mullerat dela dita vila sera trobat en acte de luxuria ab alguna fembra que no sia sa muller pach per cascuna vegada quey sia trobat en lo dit acte xxx sous.

Item que nengun hom lech ab sa muller ho sens muller de qualsevol conditio ho estament sia no tinga ne gos tenir amiga ne ab la amiga que tenguda aura no gos habitat ne esser en algun loch sospitos sots pena de corer la vila tot nuu e de esser exellat per ij. anys dela dita vila.

Item que alguna dona ab marit ho sens marit de qual se vol estament ley o conditio sia no tinga ne gos tenir amich ne ablo amich que tingut aura habitat ne esser en algun loch sospitos sots dita pena.

Item que si algun hom mullerat sia trobat en acte de luxuria ab alguna fembra que no sia sa muller o la tinga en cassa pach de pena per cascuna vegada xx sous que en lo dit acte sia trobat. E aquell que la dita fembra per lo dit acte recullera o tindra pach de pena per cascuna vegada quey sia trobat c sous. (1409).

Contra alcavots, (foli 78).—Item que algun hom o alguna dona no exercesqua ne gos exercir officy de alcavot ho de alcavota sots pena de esser açotat o açotada tot nuu ho tota nua per la vila.

De les quals penes pecuniaries si comeses sian tantes vegades com comeses sian sien guayades ala obra dela verge maria.

Retenen se empero los honrats Jurats he promens dela dita vila que tota vegada que aells plaura e tantes com aells sia vist faedor pusquen interpretar declarar corregir

*Libre de la Cadena en lo qual estan
contats los anys*

Ordinacions fets per los honrats Jurats e promens de la vila de Reus i autoritzades per lo senyor segons que se segueixen

¶ *Quinse ferbes en oris*

Fermenter han ordenat los Jurats e promens dela vila de Reus ab auitor de la senyoria que tota persona que los messengers trobata excejant ne que faen oris dins los oris del terme de Reus si senno es /o nelles s'ha pach. xij. dies p quinsima vegada si loit sea sembrar del qual bany haue totre lo senyor lo reglo arisador elo reg de aquell de qui sea lo arisador e si loit trobata lo messenger que los dues parts sien dela pagua

¶ *Quinse ferbes en tempo justada*

Item que tota persona que los messengers o altre persona qu amfar odulle que prengue tempo justada daltre pach. xij. dies de dia e dos pag de dia e x. sous de mit. e haren lo reg lo senyor el altre al arisador e laltre reg adaquell qui sia lenoda la terra. E si on si cogut per son sagrament si sua es stada e que lo messenger no age ademnuar aquell dia o en laltre que trobat o hauer a aquell de qui sea stada s'ha pach de x. sous del qual bany haue totre lo senyor. lo reglo arisador e lo reg ala pagua e que tota la terra adaquell de qui sera paga

¶ *Quinse ferbes en legums*

Item que tota persona que prengue legums es es autons faue

Primera plana de text del LLIBRE DE LA CADENA de Reus

esmanar tolra anedir a revocar en tot ho en partida les dites ordinacions e cascuna de aquelles alur voluntat.

Qui va adevi, (foli 78).—Item que persona alguna de qual se vol estament ho condicio sia vulles home vulles fembra no gos ho presumes que en qualsevol manera anar per si ho per altri adevi o adevina sorteller o sortellera per devinarli alguna malaltia ho fortuna sua ne daltre ne perdua que sia feta de sos bens ho per sorteiar. E qui lo contrari fara pach per cascuna vegada c. ss. elo devi ho devina qui tal persona scoltava al dit cas pach per cascuna vegada c ss. E si aquells que als dits devi o devina qui aquells ay-tals auran escoltats les dites penes pagar auran eno volran que en aquell cas aquells qui anats hi sien estiguen en la preso xxx jorns apa e aygua. E los devi o devina sortiller o sortillera corregan la vila ab grans açots.

La aygua del moster, (foli 81).—Item mes an ordonat los dits jurats he promens abau-toritat del dit senyor que nò sia null hom ne altra persona estranya ne provada qui gos lan-çar ni metre mormadell en lo rech del moster lo qual an fet los promens de Reus ne nenguna altra letgura ni broça sots bany de .lx. sous etot hom puxa esser acusador del qual bany aia lo ters lo senyor lo ters lacusador elo ters ala obra del dit rech. E si ho troba lo messeguer aya lo ters lo senyor elo ters de aquel de qui sian los banys elo ters ala dita obra. (1433).

Que ningu no gos lavar en lo Rech del moster, (foli 82).—Item axi matex an ordonat los dits Jurats e promens ab auctoritat dela dita senyoria que nulla persona no gos lavar nenguna natura de draps en tot lo rech del moster ne en labeurador de aquella aygua fet si-tuat alpedro sots lo damut dit bany lo qual bany sia partit segons que damut es dit. (1434).

De clavegueres famers devall taules e altres bruticies, (foli 127).—Item han ordonat los Jurats e prohomens ab auctoritat dela senyoria cancellant e anulant qualsevol ordi-nacions sobre aço fetes que nosie null hom ne altra persona habitant en la present vila que guos ni permite per aygueres ni clavegueres traure ni lançar aygues brutes en les carreres de la dita vila ni places de quella ni menys lançar aygues ni altres bruticies per finestres ne per qualsevulle altres parts denit ni de dia sots bany de deu sous per quis-cu e quade vegada que lo contrari sera fet del qual haien lo ters lo senyor lo ters lo acusador e lo ters los mostaçaffs e tot hom opugue acusar. E si los mostaçaffs o acusa-ran que haien les dues parts del dit bany. Empero quant que quant tal bany sera acusat per qualsevol pus los clams sien fets per lo acusador que los mostaçaffs haien executar aquell tal bany e dar son ters al acusador. E en aço no sie entes temps de veremes ni en temps de plujes ni encara aygues ne rentadors de bexells, e la present ordinació sie continuada en lo libre dels mostaçaffs. E mes han ordonat los dits Jurats e prohomens ab auctoritat dela senyoria que no sie null hom ne altra persona que devant ses encon-trades ne altres lochs ne carrers dela vila que poblats sien guosen ne permeten fer per carreres ne desus taules. (1472).

Ordinació de sonar lo seny maior a cossos e novenes, (foli 133).—Item hanordenat los Jurats e prohomens dela vila de Reus ab auctoritat dela senyoria que si algu o algu-na per cossos novenes o capdanys solie fer sonar lo seny maiora ventant lo que aquel he qui aquella honor volra haje apaguar.deu.sous ala sacristia de mossenyor sent pere sens haverne alguna grana. Ans si per culpa o negligencia dels sacristans nos exhigien los dits deu sous que en tal cars los sacristans de mossenyor sent pere o haien apaguar del seu pecuni. (1483).

Basses e famers en lo torrent, (foli 134).—Han ordenat los Jurats e prohòmens dela vila de Reus ab auctoritat dela senyoria que no sie null hom ne altra persona guos ni presumes que fer basses ni famers per lo torrent dela vila entes dela creu den quim domingo ffins al camí de valls o ala argamassa den Jenoves ans aquells fames o basses haïen a buydar, aplanar, e seblir dins spay de deu dies apres que la present ordinació sera publicada... (1483).

Ordinacio p. squivar infaccions, (foli 145).—PER SQUIVAR TOTA NATURA DE INFACCIO per la qual facilment venen malalties a les persones. Lo que los regidors de les ciutats viles e lochs squiven e squivar deuen. E com de poch temps ença alguns senyors de molins o obradors de oli fetes e construyts axi dins la vila com molt prop a la murada de Reus de un any ença haïen ultra la manera acostumada fetes e fabricades basses ahon descórrer fan les morinades, e fetes que yxen de les altres basses es vist per speriencia lançar gran infaccio de la qual los poblats en Reus prenen enug e incorren perills. Pertant los jurats e prohòmens de la dita vila provehint ala judempnitat de tal dan han ordenat ab la auctoritat dela senyoria que tots aquells qui han fetes noves basses ultra aquelles que ya tenien e encara aquells senyors de obradors que per avant ferne volran, les qui fetes son sien alçades del fonts e venguen al livell del exaguador o claveguera per on puguen scórrer e espirar al torrent o en aquell loch acostumat de exaguar de manera que les morinades o feces de les olives puguen per dites aygueres o clava-gueres spirar al torrent com es dit, o en aquell loch on acostumen exir sots la pena deïus escrita. E mes ab la matexa auctoritat e decret dela senyoria ordenaren los dits jurats e prohòmens que los dits senyors dels dits obradors e molins doli dela dita vila que vuy son o per avant seran aquelles dites basses que novament han fabricades ode aqui avant faran e fabricaran menys deles qui ya tenen ordinaries ço e rehebassa per tot lo mes de març aquelles dites basses quis poden dir extra ordinarias hagen abuydar e denegar de totes les dites morinades qui allí seran amistades ara simples o sis vol ab fems mesclades. E si los obradors més avant del mes de març hauran alavorar fahent oli que en tal cars los dits senyors de obradors hagen e sien tenguts donar amamet e scórriment a dites morinades qui dela rebassa procehiran per convinent rech fins al torrent. E no resmenys es ordenat ab dita auctoritat e decret dela senyoria que no sie ningun hom ni altra persona gos ni presumesque fer basses en lo torrent fins al ffons teuler per amistar dites morinades si donchs no ere en les propietats dels circumstants al torrent als quals sie licit fer en ses propietats basses en lo pur estrem e lunny loch de tota lur propietat del dit torrent durant empero lo temps que los obradors poden tenir dites basses e nomes avant e qui lo contrari de dites ordinacions e quiscuna de aquellos fara encorregue en pena o bany de c sous per quiscu e quadevegada que sera fet lo contrari del qual bany sien acusadors los honorables jurats qui ara son o per avant seran e no per altri. E sie atquisit dit bany lo ters al senyor lo ters als honorables jurats e lo ters als mostaçaffs. Empero que los dits mostaçaffs haïen a experimentar lo bany qui comes sera e dar lo ters al senyor lo ters als jurats e lo ters als mostaçaffs. Nos guillem bertran (1) camerer de terragona senyor de la vila de reus la present ordinatio a util y profit de la cosa publica auctorizam manu propria.

SALVADOR VILASECA

(1) Fou Camerer de 1478 a 1519. Aquesta ordinació sembla anterior al 1500.